

Gavalı bitkisinin hektardan məhsuldarlığı nəzarət variantında 162,7 sen/ha; 3 ildə bir dəfə 30-35 t/ha peyin variantında 191,7 sent/ha; Fon + N₁₈₀P₁₈₀K₉₀ variantında isə 201,3 sent olmuşdur.

Bu variantda istehsal edilmiş məhsulun keyfiyyəti xeyli yaxşılaşmış və bir sentner məhsulun orta satış qiyməti 63,015 manat təşkil etmişdir ki, bu da nəzarətdəkindən 7128 manat çox olmuşdur.

Eyni ilə rentabellik səviyyəsi də 125 % təşkil etmişdir.

NƏTİCƏ

Adi Vengerka gavalı bitkisinin boy, inkişaf və məhsuldarlığını yüksəltmək üçün gövdə ətrafına tam mineral gübrə norması Fon+N₁₈₀P₁₈₀K₉₀ verilməlidir.

Gübrələrdən azot üç müddətdə 3/1 norma erkən yazda tumurcuqların açılması və iyunda meyvələrin formalaşması dövründə, həmçinin fosfor və kalium dozaları ilə yanaşı 3/1 norma azot payızda gövdə ətrafı bellənən zaman verilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1.Əhmədov .M. Meyvə bitkilərinin məhsuldarlığının yüksəldilməsində gübrələrin və becərmələrin əhəmiyyəti. Bakı, 1990. 2.Cəlilova.Q.Gilas bağının gübrələnməsinin səmərəliliyi. Az.ETB və SBI-nun elmi əsərləri məcmuəsi, XV cild Bakı, 2004. 3.M.P.Babayev, Q.S.Məmmədov, Z.R.Mövsümov və başqa. Torpaqşünaslıq və aqrokimya əsərləri.

ASKOSFEROZ VƏ ONA QARŞI PROFİLAKTİKİ TƏDBİRLƏR

N.İ. NƏCƏFOV, dissertant
AzETBİ

Askosferoz Azərbaycanın dağ və dağətəyi rayonlarında saxlanan arı ailələrində yayılmışdır. Bu xəstəlik arıçılığın inkişaf və məhsuldarlığı üçün böyük çətinliklər yaradır. Məhz buna görə də arıçılar bu xəstəliyə qarşı vaxtında mübarizə aparmağı ön plana çəkir. Belə ki, Şəki şəhəri və onun bəzi kəndlərində arıxanalarda olduğumuz vaxt arıçılarla söhbət zamanı məlum oldu ki, həqiqətən sürfələrin xəstəliyi müşahidə olunur. Bu isə kişəli göbələklər tərəfindən törədilən askosferozdur.

Şəki şəhər sakini arıçı Fikrətə məxsus - 75 arı ailəsinə, Əfərabad kənd sakini arıçı Səddədinə məxsus - 80 və kiçik Dəhnə sakini arıçı Mövluda məxsus - 50 arı ailəsinə vizual baxış və bir neçə arı ailəsinə açıq formada, hər şanına baxmaq şərti ilə baxış keçirdim. Həmin şanların aşağı hissələrində sürfə qovucularının ağararaq təbaşir formasında bərkiməsi askosferozun mövcudluğunu təsdiq edirdi.

Xəstəliyin epizootoloji təhlili göstərir ki, arıların askosferozunun baş verməsi və yayılması aşağıdakı faktorlarla bağlıdır. Belə ki, xəstəliyin törədişinin mənbəyi bu xəstəliyə tutulmuş arı ailələridir. Xəstəlik ən çox nəmli və yem bazası zəif olan arıxanalarında təsadüf edilir. Bundan əlavə arı ailələrinin, ona arı, arı becələrinin alqı-satqı və mübadiləsi, habelə, arıxanaların bir sahədən digər sahəyə köçürülməsi zamanı baytar-sanitar qaydalara riayət edilməməsi askosferozun yayılmasına səbəb olur.

Arı ailəsində askosferozun törədiciisinin sürətli inkişafının səbəblərindən biri də əsasız, olaraq müxtəlif antibiotiklərin işlədilməsidir ki, arı orqanizmində maddələr mübadiləsinin pozulmasına və beləliklə də arı orqanizminin müqavimət qabiliyyətinin zəiflənməsinə səbəb olur. Arıxanalarında, varroatozun geniş yayılması arı ailəsinin rezistentliyini aşağı salır. Ey-

ni zamanda varroatozla mübarizə məqsədilə işlədilən quzuqulağı turşusu pətəkdə nəmliyi artıraraq arı ailələrində askosferaların inkişafı üçün şərait yaradır.

Arıçılar askosferozla mübarizə məqsədilə profilaktiki tədbirləri düzgün yerinə yetirmirlər. Bu da xəstəliyin vaxtaşırı baş qaldırmasına səbəb olur.

Bunları nəzər alaraq arıçılara kömək məqsədilə bu xəstəlik haqqında müxtəlif alimlərin apardığı tədqiqatlara, ədəbiyyat məlumatlarına və özümüzün apardığımız müşahidə və tədqiqatlara əsaslanan müəyyən profilaktiki tədbirlərin aparılmasına dair məsləhətlər verdik. Xəstəliyi yaradan (amil) və səbəbləri vaxtında və lazımi formada axtarıb tapmaq və yoluxmanın qarşısını almaqdan ötrü aşağıda göstərilən tədbirləri həyata keçirmək lazımdır.

Birinci növbədə nəinki askosferoz, hətta digər yoluxucu xəstəliklərdən qorumaq üçün arıları mövsümə uyğun hazırlamaq və profilaktika tədbirlərinə riayət etmək lazımdır.

Arıları qış mövsümünə hazırlamaq üçün nəzərə alsaq ki, askosferozun inkişafının səbəblərindən biri də nəmişlikdir, ona görə də bu faktlara ciddi fikir verilməlidir. Arı ailələrini açıq havada saxladıqda onları küləkdən qorumaq, üstünə yağan qarı vaxtında süpürmək, imkan olsa pətək ətrafını 1-2 m² ərazisini qardan təmizləmək lazımdır. Gün çıxdıqda, isti olduqda pətəklərin üst yastıqlarını götürüb qurusu ilə əvəz etmək vacibdir. Çünki arı pətəkləri nəm çəkə bilər, arılar soyuqlaya bilər və yaxud qida çatışmamazlığından əziyyət çəkə bilərlər. Qışda arılar üçün nisbi rütubət, 75-85%-dən artıq olmamalıdır.

Arıların intensiv çoxalması və inkişafı üçün qışdan yaz qüvvəli arı aillərini çıxarmaq lazımdır. Ona görə də qışda qulluq qaydalarına riayət etmək vacibdir.

Yaza çıxmış arı aillərinə birinci növbədə baxış keçirmək və şanlarda sürfələrin inkişafına mane olan amillər və infeksiyon xəstəliklərinin yaranma ehtimal-
larının əvvəldən qarşısını almaq lazımdır. Bunun üçün arı pətəklərində, şanlarda profilaktiki məqsədlə dez-
infeksiya işlərinin aparılması da vacib şərtlərdəndir.

Nəzərə alsaq ki, askosphaera apisin sporları arı pətəklərində, şanlarda, arı məhsullarında və s. 8-12 ilə qədər qala bilərlər., onda yoluxmanın qarşısını ala-
maq üçün aşağıdakı tədbirlər götürülməlidir. Arı ail-
ələri saxlanılan binalar, arı pətəkləri, yoluxmuş şan-
lar, arıçı alət və avadanlıqları, arıların istiləşdirilmə-
sində işlədilən avadanlıqlar və s. aşağıda göstərilən
dezinfeksiya maddələrindən istifadə etməklə işlənməli-
dir:

1.(50-70°C)- isti 2%-li NaOH - 3 saat 1 l / 1 m²

2.10%-pereks və ya 0,5% qarışqa turşusu 0,5 l / 1 m²

3.15% -formaldehid

4.10 %-birxlorlu yod

Uzun müddət arı pətəklərinin və ramkalarının

istifadəsiz qaldığı halda, yenidən onlardan istifadə et-
dikdə "lehim lampası" ilə taxtanı yandırmamaq şərti
ilə ütmək məsləhət görülür.

Askosferoza şəraiti əsasən küləkli hava, nəmişli
yer, yoluxmuş torpaq, nektar, yoluxmuş arılar, hətta
ana arı yarada bilər.

Bütün deyilənləri nəzər alaraq arı ailələrinin yer-
ləşdirilməsində, qidalandırılmasında, müalicəsində nor-
mativlərə əməl etmək olduqca vacibdir.

Onu da qeyd edim ki, ezamiyyətdə olduğum
müddətdə arılara baxış zamanı qarşımıza çıxan xəstə
arı pətəklərində patoloji material götürüldükdən so-
nra, həmin arılarda arıçılarla birlikdə müxtəlif adlı
dərman preparatlarından istifadə edərək (askosfer-
roz, varratoz, çürümə, akarapidoz) dərmanlama apar-
dıq.

Təsərrüfatlardan götürülmüş patoloji material-
lar, müayinənin və yerində apardığımız müalicənin
nəticələri barəsində ətraflı növbəti məqalədə bəhs
ediləcəkdir.

NAXÇIVAN MR ƏRAZISİNDƏ YÜKSƏKLİK QURŞAQLARINA GÖRƏ ŞİBYƏLƏRİN YAYILMA QANUNAUYGUNLUĞU

T.Y. PAŞAYEV

AMEA Naxçıvan Bölməsi Bioresurslar İnstitutu

Şibyələrin yayılma qanunauyğunluğu Naxçıvan MR
Ərazisində 3 zona - Arazboyu düzənlik, orta dağlıq və
yüksək dağlıq qurşaqları üzrə öyrənilmişdir. Hər bir
qurşaq daxilində formalaşmış bitkilik tiplərinin şibyələri
növ tərkibinə və yaşayış formalarına görə digərlərindən
fərqlənir.

Araz çayının sol sahili boyunca uzanmış yarımsəh-
ra və quru çöl iqliminə malik, torpaqları əsasən şoran,
boz, açıq boz, boz qonur, şabalıdı və açıq şabalıdı olan
ayrı-ayrı tirələrlə bir-birindən ayrılan Sədərək, Şərur,
Kəngərli, Böyükdüz, Naxçıvan, Cülfa, Dəstə və Ordu-
bad düzənliklərinin şibyə florası kiçik daşlar üzərində
olan nazik talloma malik epilitlər və tolerant epigeylər-
dən ibarətdir.

Sədərək düzü 800-940 m yüksəkliklər arasında yer-
ləşməklə şimaldan cənuba və qərbdən-şərqə doğru mey-
lidir. Ərazi əsasən boz torpaqlardan, şimal-şərq hissəsində
isə boz torpaqların bəsit növlərindən təşkil olunmuş-
dur. Ali bitkilərin əsası yovşanlardan (*Artemisia*) ibarət-
dir. Sədərək düzündən toplanmış şibyə nümunələrinin
təyini və ədəbiyyat məlumatlarının araşdırılması zamanı
aşağıdakı növlər müəyyən edilmişdir: *Endopyrenium he-*
paticum (Ach.) Koerb. (Barxalov 1983:24), *E. rufescens*
(Ach.) Koerb. (Barxalov 1983:24), *Dermatocarpon*
sphaerosporum (B. de Lesd.) Zahlbr. (Szatala 1942:72),
Lecanora crenulata (Dicks.) Vain. (Szatala 1942:83),

Placodium alphoplacum (Wahlenb.) Link. (Barxalov
1983:157), *Aspicilia desertorum* f. *ferruginea* (Me-
reschk.) Barchal. (Szatala 1942:83), *Fulgensia fulgens*
(Sw.) Ellenk. (Dizə 05.05.2003), *Physcia caucasica* Stnr.
(Szatala 1942:95), *Ph. desertorum* (Rupr.) Savicz (Bar-
xalov 1983:253), *Gasparinia biatorina* (Mass.) Szat.
(Szatala 1942:93), *G. murorum* (Hoffm.) Tornab. (Bar-
xalov 1983:235).

Sədərək düzündən cənub-şərqə doğru Şərur, Kəng-
ərli və Böyükdüz düzənlikləri təxminən 60-65 km məsa-
fədə Araz çayının sahili boyunca uzanmaqla bəzi sahə-
lərdə eni 14 km-ə (Şərur düzü) çatır. Səthi zəif parçalan-
mış bu düzənliklərin mütləq hündürlüyü 800-1300 m
arasında dəyişilir. Torpaqları əsasən boz, boz qonur, boz
ibtidai və şoran torpaqlardan ibarətdir. Bitki örtüyü isə
yovşanlar efemerlər, gəngiz, öldürgən, qaraşoran bitki-
ləri və s.-dən ibarətdir.

Naxçıvan MR-də ən çox məskunlaşan və antropo-
gen təsirlərə məruz qalan bu düzənliklərin təbii landşaft-
ları, demək olar ki, yox olmuşdur. İntensiv şumlanma,
iri daş karxanalarının ərazidə yerləşməsi və şiddətli şor-
laşma bu düzənliklərdə yalnız bir neçə tolerant şibyə
növlərinin qalması ilə nəticələnmişdir.

Ərazidə aparılmış tədqiqatlar nəticəsində aşağıdakı
şibyə növləri müəyyən edilmişdir: *Peltigera rufescens*
(Weis.) Humb.* (Böyükdüz 18.05.2005), *Lecidella eup-*